

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ НА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті досліджено сучасний стан забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах, проаналізовано динаміку впровадження та сертифікації систем управління якістю в Україні, окреслено ключові проблеми в сфері якості та запропоновано пріоритетні шляхи їх подолання.

The article researches the current state of product quality provision at domestic enterprises, analyses the dynamics of introduction and certification of Quality Management System in Ukraine, outlines key problems in quality sphere and offers priority-oriented ways to solve them.

Постановка проблеми. Економічні перетворення, необхідність інтеграції вітчизняної промисловості у світові системи, торгівельні інтереси та вступ України до СОТ, вимоги екології та безпеки потребують принципово нового глибокого осмислення ефективних механізмів створення конкурентоспроможної продукції, вдале використання яких сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності економіки в цілому. Серед складного комплексу механізмів та факторів розвитку підприємств, впровадження та функціонування сучасних систем управління якістю (СУЯ) та систем екологічного управління (СЕУ), які базуються на засадах, перш за все, міжнародних стандартів серії ISO 9000, ISO 14000, ISO 22000 тощо набуває все більшого поширення як один з визначальних чинників забезпечення високого рівня конкурентоспроможності в сферах виробництва та економічному поживленні. Одним з головних показників та компонентів застосування принципів та методів управління якістю, що характеризують його стан, стало формування таких складових, як система сертифікації та стандартизації, з огляду на кількість впроваджених та сертифікованих СУЯ, й нормативно-законодавча база на основі чинних в Україні стандартів, рівень гармонізації яких з сучасними міжнародними та європейськими стандартами становить 21,8 % [16]. На сьогодні, аналізуючи та порівнюючи світові та вітчизняні тенденції в сфері управління та забезпечення якості продукції, слід відзначити, що Україна відстає у кількості впроваджених та сертифікованих СУЯ від країн Європи та провідних країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку економічних проблем розвитку сфери управління якістю, висвітлених у наукових працях вітчизняних дослідників, належить Р. Бичківському [1], Л. Боженку [2], Л. Кириченку [5], Л. Кобиляцькому [6], П. Столярчуку [15], М. Шаповалу [18] та ін. Науковий доробок зазначених вчених присвячений дослідженню питань, пов'язаних з економічною сутністю, теоретичними засадами управління якістю продукції на підприємстві тощо. Аналізуючи стан забезпечення якості вітчизняної продукції та рівень впровадження та сертифікації СУЯ, вітчизняні дослідники опираються на різноманітні рейтинги, що проводяться міжнародними організаціями, зокрема Центральним секретаріатом ISO [19]. На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України № 200 – р від 31.03.2004 "Про затвердження плану заходів щодо Концепції державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг)" [14] за дорученням Держспоживстандарту України Інститутом управління якістю ДП "УкрНДНЦ" щоквартально здійснюється моніторинг стану розроблення, впровадження та сертифікації СУЯ та СЕУ. Зазначимо, що даними для моніторингу є Реєстр Системи сертифікації УкрСЕПРО [4], а також – інформація територіальних державних центрів стандартизації, метрології та сертифікації (ДЦСМС). Аналізу стану забезпечення

якості продукції на вітчизняних підприємствах з використанням результатів вищезазначеного моніторингу присвячено незначну кількість публікацій, передусім це роботи дослідників ДП "УкрНДНЦ" [3; 10; 16; 17].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Незважаючи на зростаючу кількість досліджень стану забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах в сучасних умовах господарювання та значний науковий доробок зазначених вчених щодо узагальнення та висвітлення питань, пов'язаних з економічною природою, принципами та організаційно – економічним механізмом управління якістю на підприємстві, формуванням та функціонуванням сучасних систем управління якістю багато проблем в цій сфері залишаються не вирішеними. Окремі теоретичні аспекти проблеми розглядалися у попередніх роботах автора [8; 9], проте існує необхідність подальшого аналізу стану забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах шляхом дослідження факторів та проблем, пов'язаних з розробкою, впровадженням та сертифікацією СУЯ та СЕУ, глибинне осмислення яких дасть змогу окреслити ефективні та дієві практичні заходи в сфері якості та конкурентоспроможності продукції, що сприятиме розвитку та створенню необхідних умов для впровадження в усіх галузях економіки СУЯ, СЕУ тощо.

Формування завдань та цілей статті. У статті поставлено за мету дослідити стан забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах, розглянути основні тенденції впровадження та сертифікації СУЯ та СЕУ в розрізі регіонів та галузей народного господарства України, встановити основні проблеми та окреслити пріоритетні шляхи їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу. Здійснивши аналіз періодичних видань в галузі стандартизації, сертифікації та якості, в яких висвітлюються сучасні тенденції розвитку менеджменту якості України, враховуючи дані, наведені в Реєстрі Систем сертифікації УкрСЕПРО, наведемо нижче динаміку показників, що характеризують стан розробки, впровадження та сертифікації СУЯ на вітчизняних підприємствах (рис. 1).

Статистика свідчить про актуальність широкого впровадження сучасних СУЯ в Україні з огляду на необхідність захисту національних економічних інтересів в умовах європейської інтеграції, вступу України в СОТ та теперішніх умов економічної кризи. Отже, за даними Реєстру Системи сертифікації УкрСЕПРО станом на кінець I кв. 2008 р. в Україні [13]: налічується 1488 чинних сертифікатів на СУЯ за ДСТУ ISO 9001:2001, виданих 1501 підприємству (зазначимо, що кількість сертифікатів, зареєстрованих у Реєстрі УкрСЕПРО, менша, оскільки є такі підприємства, яким видано 1 сертифікат на декілька виробництв, що знаходяться у різних регіонах); налічується 47 вітчизняних підприємств, що мають чинні сертифікати на СЕУ за ДСТУ ISO 14001:2006.

Вищенаведені показники розраховувались з урахуванням показників кількості *виданих, анульованих сер-*

тифікатів та сертифікатів, термін дії яких закінчився. Так протягом I-го кв. 2008 р., за даними Реєстру УкрСЕПРО вітчизняним підприємствам було видано 105 сертифікатів на СУ (СУЯ – 102, СЕУ – 3).

Протягом зазначеного періоду анульовано 29 сертифікатів на СУЯ, виданих вітчизняним підприємст-

вам, зокрема через: розширення СУЯ на номенклатуру продукції, ліквідацію організацій, зміну назви підприємства, невиконання умов договору стосовно проведення технагляду тощо. Крім того, у першому кварталі закінчився термін дії 33 сертифікатів на СУЯ [13].

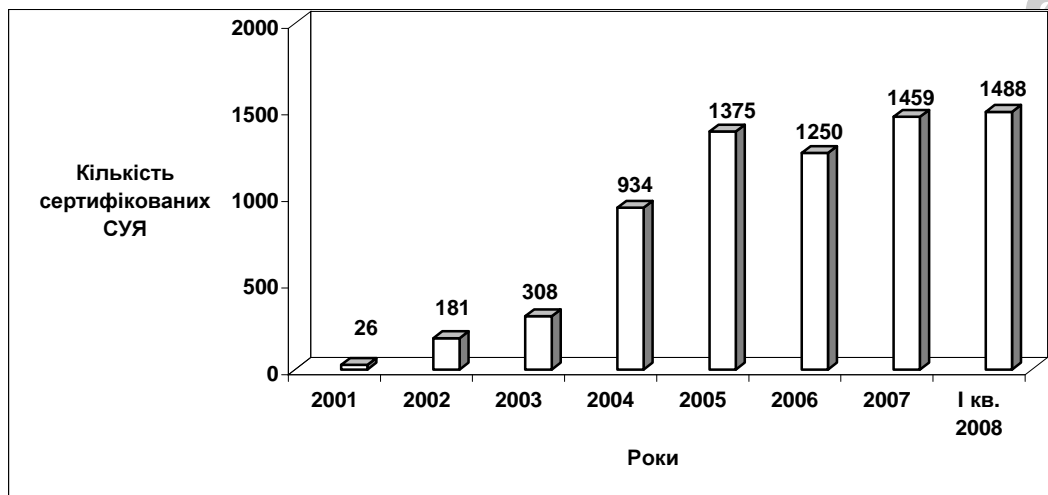

Рис. 1. Динаміка показників сертифікованих СУЯ в Україні (2001-I кв. 2008 рр.)
(Складено і розраховано автором за даними [3; 13; 17; 19].)

Подальше дослідження стану забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах за регіональним розподілом сертифікованих СУЯ свідчить про збереження тенденцій розміщення найбільшої кількості СУЯ в м. Київ, Донецькій, Харківській, Запорізькій, Дніпропетровській, Полтавській та Одеській областях, а найменшої кількості сертифікованих СУЯ в Івано-Франківській, Тернопільській, Чернівецькій, Херсонській, Закарпатській областях та у м. Севастополі [3; 13; 17].

Аналіз стану забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах свідчить, що різноплановий підхід у регіонах до впровадження та сертифікації СУЯ та СЕУ впливає і на їх розподіл за галузями економіки. Статистичні дані останніх років щодо розподілу впровадження СУЯ за галузями народного господарства України дають підстави дійти висновків стосовно закріплення за окремими галузями незмінно високого рівня показників кількості впроваджених СУЯ та СЕУ. Зокрема, до таких основних секторів промисловості України належать: харчова промисловість, машинобудування, металопереробна галузь, будівництво тощо. Наприклад, харчова промисловість продовжує демонструвати тенденцію зростання кількості отриманих сертифікатів на СУЯ та СЕУ. Так станом на I кв. 2008 р. вітчизняними підприємствами було впроваджено 270 СУЯ та 4 СЕУ, що в 3,3 рази та 2 рази відповідно перебільшує кількість отриманих сертифікатів вітчизняними підприємствами в період з 2006 р. по I кв. 2008 р. (станом на початок 2007 р. дані показники становили 75 СУЯ та 2 СЕУ відповідно) [13; 17]. Така ситуація, на думку автора, пояснюється, перш за все, надмірним насиченням ринку харчової промисловості товарами, як вітчизняних, так і іноземних виробників, головною перевагою при придбанні яких все більше виступає якість. Адже якість продукції є гарантом її безпечності та корисності для громадян нашої країни.

Подібне зростання показників кількості отриманих сертифікатів якості вітчизняними підприємствами є характерним і для машинобудівельної галузі України, де кількість сертифікатів на впровадження СУЯ станом на I кв.

2008 р. у порівнянні з 2006 р. зросла на 115 (або в 3,2 рази). Дані показники свідчать про інтерес вітчизняних машинобудівельних підприємств до посилення рівня власних конкурентних переваг через покращення якості кінцевої продукції, що, як результат, має вплинути, перш за все, на активізацію та перерозподіл ринку збуту вітчизняних автомобілів в Україні та поза її межами.

Стан впровадження СУЯ вітчизняними металопереробними підприємствами характеризується збільшенням показників кількості отриманих сертифікатів на СУЯ якістю відповідно до міжнародних стандартів якості в 4,8 рази в період з 2006 р. по I кв. 2008 р. [13; 17], що передусім пояснюється експортоорієнтованою складовою даної галузі, вимоги щодо рівня якості товарів якої делегуються світовими споживачами всього спектру пропонованої номенклатури металопродукції.

Досліджуючи статистику сертифікованих СУЯ в будівельній галузі, підкреслимо факт зростання впроваджених СУЯ з 37 до 121 в період з 2006 р. по I кв. 2008 р., що, передусім, обумовлено: постійними розробками та впровадженням новітніх технологій в даному секторі; перенасиченням пропозиції як на ринку будівельних матеріалів, так і на ринку будівництва та нерухомості; зростаючою кількістю конкурентоспроможних підприємств, – це в свою чергу вимагає переходу підприємств, і будівельної галузі зокрема, на нові засади господарювання та управління, направлені на задоволення споживача якісною та конкурентоспроможною кінцевою продукцією.

Аналізуючи стан впровадження СУЯ на вітчизняних підприємствах, а саме в сфері послуг, відмітимо досить високий рівень застосування сучасних механізмів та методів управління якістю на основі міжнародних стандартів, про що свідчать показники кількості сертифікованих СУЯ в даній сфері. Так, показник кількості впроваджених СУЯ на вітчизняних підприємствах сфери послуг станом на I кв. 2008 р. становить 299 СУЯ або 20,1 % від загальної кількості отриманих сертифікатів та включає: надання послуг з сертифікації (64 СУЯ або 4,3 % відповідно); загальну кількість наданих послуг (78

СУЯ або 5,2 % відповідно); надання освітніх (13 СУЯ або 0,9 % відповідно); торгівельних (13 СУЯ або 0,9 % відповідно), адміністративних (6 СУЯ або 0,4 % відповідно); медичних (6 СУЯ або 0,4 % відповідно); послуг готельно – ресторанної сфери (2 СУЯ або 0,1 % відповідно); комунікаційну галузь (28 СУЯ або 6,0 % відповідно) та інші послуги (89 СУЯ або 6,0 % відповідно). Для порівняння: за даними Огляду за 2005 р., проведеного Центральним секретаріатом ISO, кількість отриманих сертифікатів в сфері послуг при подібному об'єднанні декількох галузей за 2005 р. становить 32,7 %, – це, в свою чергу, свідчить про актуальність та доцільність подальшого впровадження СУЯ на вітчизняних підприємствах сфери послуг [3; 19].

Відмітимо, що не дивлячись на окреслений вище стан управління якістю на вітчизняних підприємствах на основі впровадження СУЯ та СЕУ на базі міжнародних стандартів серії ISO, в Україні темпи зростання кількості сертифікованих СУЯ знизилась з 3,03 у 2004 р. до 1,2 у 2007 р. (1459 чинних СУЯ наприкінці 2007 р.) (Табл. 1). На думку автора, наздогнати такі країни, як Польща (9718 сертифікатів на СУЯ за 2005 р.), Туреччина (10 929 сертифікатів на СУЯ) [3; 19], враховуючи збереження незмінності позитивних тенденцій щодо збереження та зростання темпів впровадження СУЯ на базі міжнародних стандартів хоча б на рівні 1,1 (таке зростання вже майже досягнуто на початку 2008 р. – показник впровадження СУЯ на вітчизняних підприємствах за I кв. 2008 р. перебільшує аналогічні показники за 2007р. в 1,02 раз), Україна зможе в 2012 і 2014 роках. А враховуючи, що зниження темпів є об'єктивною закономірністю, що, в свою чергу посилюється фактом настання та плинності як світової економічної кризи, так і кризи в межах нашої держави, це може статися набагато пізніше.

Кількість сертифікованих СУЯ у світі переконливо свідчить про доцільність якомога ширшого розповсюдження сучасних методів управління серед вітчизняних підприємств на засадах міжнародних стандартів якості. Так, на кінець грудня 2005 року нараховувалося 776 608 сертифікатів на СУЯ у 161 країні світу (у тому числі у Європі – 379 937 СУЯ у 48 країнах) та 111 162 СЕУ у 138 країні (у тому числі у Європі – 56 000 СЕУ у 107 країнах) [3; 19]. За 2005 р. їх кількість збільшилась на 116 476 (або на 18 %) та на 21225 (або на 23,5 %) відповідно у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, коли загальна сума становила 660 132 СУЯ у 154 країнах та 89 937 СЕУ у 127 країнах. Аналіз світової статистики виданих сертифікатів на СУЯ [3; 15; 29], засвідчує сповільнення темпів зростання показників сертифікованих СУЯ від 3 – 8 разів на початку періоду запровадження стандарту ISO серії 9001:2000 (2002 – 2003 рр.) до 1,1-1,2 рази станом на кінець 2005 року. У деяких країнах кількість сертифікованих СУЯ за 2005 рік практично не змінилась або навіть трохи зросла (наприклад, у Польщі наявним було зростання кількості сертифікованих СУЯ в 1,7 та 1,5 разів відповідно до аналогічних показників попереднього року). У таких європейських країнах як Румунія, Чехія тощо також відбувається похвалений інтерес до впровадження СУЯ, хоча за чисельністю населення, кількістю підприємств, обсягом ВВП вони поступаються нашій країні.

Отже, враховуючи світові тенденції та аналізуючи сучасний стан забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах, відзначимо, що Україна хоч і відстає від Європи у кількості впроваджених та сертифікованих СУЯ та СЕУ, але вже має достатній рівень усвідомлення необхідності використання ефективних механізмів управління та господарської діяльності на принципах впровадження та функціонування СУЯ та

СЕУ на основі міжнародних стандартів якості серії ISO. Враховуючи вищезазначене, окреслимо основні проблеми, глибинне розуміння яких відтворить в повній мірі рівень розвитку сучасних методів управління якістю на вітчизняних підприємствах, а саме:

1. Суперечливість або неузгодженість вимог законодавчих актів, які стосуються забезпечення якості.

2. Наявність значної кількості нормативних документів колишнього СРСР, які залишаються чинними на території України (часто формально) та не відповідають потребам економіки на сучасному етапі. Високий рівень використання вітчизняними підприємствами ГОСТ та ОСТ колишнього СРСР. На сьогоднішній час суб'єкти господарювання продовжують використовувати близько 16 тис. ГОСТ та 28 тис. ОСТ колишнього СРСР, розроблених до 1992 року [16]. Ці стандарти значною мірою містять технічні характеристики, які не відповідають сучасному рівню науково – технічних досягнень.

3. Дублювання робіт і розпорошення ресурсів та недостатній рівень координації в сфері забезпечення якості продукції, що посилюється ситуацією обмеженості та нестабільності фінансування, складності залучення промислових кіл та приватного капіталу для фінансування розроблення національних стандартів, участі в роботі міжнародних і регіональних організацій сфери забезпечення якості продукції.

4. Низька обізнаність вітчизняних підприємств щодо можливостей та ефективності функціонування сучасних СУЯ, їх впливу на підвищення рівня якості та конкурентоспроможності продукції, інвестиційну привабливість виробництва, розширення ринку збуту тощо, що, в свою чергу впливає на рівень зацікавленості підприємств у запровадженні та сертифікації СУЯ.

Для України складність вирішення даних проблем посилюється економічною кризою та низькою купівельною спроможністю громадян. Сучасний критичний розвиток економічної ситуації в Україні позначився на галузях, які протягом останніх років демонстрували найбільшу активність щодо кількості сертифікованих СУЯ та СЕУ. А саме, за попередніми даними Держкомстату України, за 2008 р. поряд із зростанням реального ВВП на 2,1 % (аналогічний показник за 2007 р. становив 7,6 %) відбувся річний спад промислового виробництва на 3,1 % (підкреслимо, що річного спаду промисловості в Україні не було протягом 10 років). Так, в зв'язку з падінням світового попиту на вітчизняну продукцію металургійного комплексу, протягом 2008 року відбувся спад видобутку залізної руди на 6 – 12 %; показники виробництва чавуну при цьому в абсолютних значеннях скоротилося на 13 %, сталі та напівфабрикатів – на 20 %, металопрокату – на 16,4 % (підкреслимо, що подібного низького річного рівня випуску готового металопрокату, 20,4 млн. т, Україна досягала в 1999 р.). Заслужує уваги висвітлення показників спаду в основних секторах хімічної промисловості за 2008 р.: річне виробництво аміаку скоротилось на 5 % (4,8 млн. т), виробництво добрив – майже на 6 % (2,6 млн. т). Галузь машинобудування та виробництво транспортних засобів не є винятком: виробництво легкових автомобілів, автобусів та тракторів в грудні 2008 р. скоротилося на 70 %, 79 % та 87 % відповідно. Для будівельної галузі характерним є спад в усіх сферах розвитку, зокрема в сфері виробництва будівельних матеріалів: так річне виробництво цегли за 2008 р. скоротилось на 4 %, цементу – майже вдвічі тощо [7]. Вищенаведені дані, на нашу думку, будуть визначально впливати на кількість впровадження та сертифікації СУЯ та СЕУ як фактору посилення конкурентоспроможності продукції та позицій вітчизняних підприємств на внутрішньому та світових ринках.

Таким чином, аналіз стану забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах на основі впровадження СУЯ та СЕУ на принципах міжнародних стандартів якості серії ISO свідчить про те, що загрози забезпечення подальших темпів зростання кількості впроваджених та сертифікованих СУЯ та СЕУ в Україні мають цілком реальний характер. Для зміни та покращення ситуації з упровадженням СУЯ та СЕУ (як і інших сучасних СУ) необхідно визначити економічні важелі та стимули для вітчизняних підприємств та організацій, які стимулюватимуть та прискорюватимуть розробку й впровадження в усіх галузях та на всіх рівнях економіки України ефективної та дієвої державної політики підвищення рівня якості та конкурентоспроможності продукції на засадах міжнародних і національних стандартів з використанням найкращої світової та вітчизняної практики господарювання та управління. На думку автора, пріоритетними шляхами та основними заходами реалізації такої державної політики в сфері управління якістю можуть стати:

1. Подальша розробка та удосконалення законодавчо – нормативної бази в сфері якості, зокрема: забезпечення прийняття Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо створення СУЯ, СЕУ та інших систем управління" та на основі розроблених Держспоживстандартом Заходів зі сприяння впровадженню сучасних СУ на вітчизняних підприємствах [11] підготовка і прийняття нормативно-правового акту, уточнюючого Розпорядження Кабміну [14].

2. Здійснення перегляду та перевірки фонду ГОСТ, прийнятих до 1992 року, згідно з Державною програмою стандартизації на 2006 – 2010 роки [12] і республіканських стандартів Української РСР (РСТ УРСР) та приведення структури фонду у відповідність до потреб економіки України; Центральним органом виконавчої влади (ЦОВВ) актуалізувати (переглянути чи скасувати) чинні галузеві стандарти (ОСТ) колишнього СРСР.

3. Забезпечення прийняття на національному рівні міжнародних стандартів у сфері управління якістю та інших СУ протягом 1-1,5 року з моменту їх опублікування ISO, та розроблення методичних рекомендацій, посібників, підручників щодо розроблення і впровадження сучасних СУ, зокрема за вимогами міжнародних стандартів серії ISO 9000, 14000, 18000, 22000, 26000, 27000, 28000.

4. Забезпечення стабільного та рівномірного фінансування робіт зі стандартизації та забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах на 2009 рік і наступні роки для забезпечення виконання робіт, визначених Державною програмою стандартизації на 2006-2010 роки [12].

5. Створення в органах виконавчої влади підрозділів з питань сприяння впровадженню сучасних СУ, які б здійснювали моніторинг стану робіт із розроблення та впровадження сучасних СУЯ в підпорядкованих організаціях та організували проведення для них необхідних заходів навчального та науково-практичного характеру.

6. Забезпечення у місцевих бюджетах фінансових ресурсів для безвідсоткового цільового кредитування підприємств регіону на розроблення, впровадження та сертифікацію СУЯ та СЕУ.

7. Створення багаторівневої та розгалуженої системи навчання у сфері якості, яка б передбачала: розроблення й затвердження типових навчальних програм у сфері управління якістю, регулярне здійснення державного замовлення з підготовки фахівців за спеціальністю "Стандартизація, сертифікація, якість" у професійно-технічних та вищих навчальних закладах; підготовку кількох фахівців з кожного центру стандартизації, метро-

логії та сертифікації як офіційних регіональних представників ДП "УкрНДНЦ" з повноваженнями проводити підготовку фахівців за навчальними програмами в сфері якості та видавати посвідчення відповідного зразка.

8. Широке висвітлювання в ЗМІ досвіду вітчизняних підприємств щодо впровадження сучасних СУ, постійне ведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед керівників підприємств з цих питань. Забезпечення державної підтримки ЗМІ, що спеціалізуються на висвітленні питань якості, ділової досконалості та соціальної спрямованості.

Отже, враховуючи вище наведене, підкреслимо, що для аналізу стану та глибинного розуміння проблем в сфері забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах, а також – своєчасної та адекватної реакції держави на потребу розробки та реалізації ефективної та дієвої політики створення середовища для підвищення рівня впровадження СУЯ та СЕУ на базі міжнародних стандартів серії ISO в Україні, необхідно змінити людську свідомість та психологію, в центрі якої має панувати "філософія якості", і робити це потрібно на всіх рівнях – від керівників галузей промисловості, підприємств до виконавців на робочому місці та кожного з нас.

Висновки. Проведений аналіз сучасного стану забезпечення якості продукції на вітчизняних підприємствах показав, що поряд із традиційними для розвинутої ринкової економіки методами господарювання та управління, використання механізмів та методів сучасних систем управління якістю шляхом упровадження та сертифікації СУЯ та СЕУ на основі міжнародних стандартів якості ISO на вітчизняних підприємствах як визначальний фактор підвищення рівня якості та конкурентоспроможності продукції набуває все більшого розвитку, зокрема, в таких секторах промисловості України як: харчова промисловість, машинобудування, металопереробна галузь, будівництво тощо. В публікації автор намагався дослідити та проаналізувати основні проблеми в сфері забезпечення якості вітчизняної продукції, глибинне розуміння яких дало змогу окреслити пріоритетні шляхи їх усунення.

Перспективи подальших розробок в цьому напрямку. Потребують подальшого виявлення особливості динаміки сучасних процесів впровадження та сертифікації СУЯ та СЕУ на засадах міжнародних стандартів якості в Україні, що свідчить про стан та рівень управління якістю на вітчизняних підприємствах за теперішніх умов з метою переосмислення проблемних питань розвитку сфери якості для майбутньої розробки й реалізації ефективних заходів на всіх рівнях влади та економіки держави, що сприятиме виробництву високоякісної продукції та призведе до посилення позицій конкурентоспроможності національної промисловості.

1. Бичківський Р. Управління якістю: Навчальний посібник. – Львів, 2000. 2. Боженко Л.І. Метрологія, стандартизація, сертифікація та акредитація: Навчальний посібник. – Львів, 2004. 3. Віткін Л., Сухенько А., Польшаків В., Миленько М. Системи управління якістю та системи екологічного управління: впровадження у світі та на Україні // Стандартизація. Сертифікація. Якість. – 2006. – № 6. 4. ДСТУ 3415 – 96. Системи сертифікації УкрСЕПРО. Реєстр системи. 5. Кириченко Л.С. Сертифікація та якість продукції в сучасних умовах господарювання. – К., 1996. 6. Кобиллячий Л.С. Управління конкурентоспроможністю: Навчальний посібник. – К., 2003. 7. Лукашин Ю. ВВП катиться вниз // Економічні новини. – 2009. – № 5. 8. Махінч Г. Економічна природа якості продукції // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 6. 9. Махінч Г. Теоретичні засади управління якістю продукції на підприємстві // Збірник наукових праць професорсько – викладацького складу та аспірантів "Теорії мікро – макроекономіки". – 2008. – Вип. 28. 10. Паракуда В., Огірко Р., Сухенько А., Шижкіна Л. Запровадження сучасних систем управління // Стандартизація. Сертифікація. Якість. – 2008. – № 3. 11. Політика адаптації вітчизняного законодавства в галузі норм і стандартів до європейських вимог (біла книга Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики) 09.12.2006. 12. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвер-

дження Державної програми стандартизації на 2006 – 2010 роки" № 229 від 01.03.2006. 13. Результати моніторингу стану впровадження та сертифікації СУЯ та СЕУ в Україні за 1 – й квартал 2008 року // Стандартизація. Сертифікація. Якість. – 2008. – № 2. 14. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.03.2004. № 200 – 2008 р. "Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції державної політики у сфері управління якістю продукції (товарів, робіт, послуг)". 15. Столярчук П.Г. Метрологія, стандартизація, управління якістю та сертифікація: Підручник. – Львів: 2004. 16. Тетера В., Хелепов А., Цициліано О. Гар-

монізація нормативної бази на основі сучасних міжнародних та європейських стандартів // Стандартизація. Сертифікація. Якість. – 2008. – № 3. 17. Цициліано О., Заклецький А., Хмель В., Калита О., Козаченко Л. Моніторинг у сфері управління якістю та екологічного управління в Україні за 2006 рік // Стандартизація. Сертифікація. Якість. – 2007. – № 2. 18. Шаповал М.І. Менеджмент якості: Підручник. – К., 2003. 19. The ISO Survey of Certification 2005 // ISO Central Secretariat. – 2005.

Надійшла до редакції 05.12.2008

Д. Черваньов, д-р екон. наук, проф.,
Н. Авдєєва, асп.

ІННОВАЦІЙНІ ФАКТОРИ ЗМІЦНЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

Розглянуто проблему забезпечення конкурентоспроможності національної економіки з врахуванням світової економічної кризи. Висвітлено основні складові конкурентоспроможності, особливу увагу приділено інноваційним факторам її підвищення.

Consider the problem of ensuring the competitiveness of the national economy, taking into account the global economic crisis. Highlighted key elements of competitiveness, the main focus of innovation factors increase.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна стала заручницею не лише світової фінансової, але й внутрішньої політичної кризи. Останніми роками в Україні спостерігалось стабільне поліпшення економічної ситуації: зростання ВВП, підвищення реальних доходів населення, зниження рівня державної заборгованості, підвищення кредитного рейтингу країни. Водночас, зростання вартості факторів виробництва – подорожчання енергоносіїв та підвищення заробітної плати, демографічна ситуація, що погіршується, і виснажені основні фонди можуть уже найближчими роками істотно понизити конкурентоспроможність української економіки. Щоб зберегти конкурентоспроможність і набрані темпи економічного зростання, мінімізувати вплив криз на економіку України, необхідно істотно підвищити загальну продуктивність економіки. Вихід з цього положення методами Бісмарка та Рузвельта не є доречним за сучасного рівня науки та техніки, оскільки економіка сучасних розвинутих країн відчуває значний вплив науки та нових технологій. Різко зросла наукоємність економічного прогресу. Ендогенна присутність фактора науки в розширеному відтворенні зумовила інноваційний характер економічного успіху розвинутих країн. В той же час українська економіка базується на традиційних видах виробництва, які не зазнавали значних змін протягом багатьох років, відсутнє достатнє фінансування науки, державне стимулювання інноваційної діяльності підприємств.

Збереження та подальший розвиток тенденцій деградації вітчизняної науки та виробництва можуть законсервувати технологічну та економічну відсталість країни, зробити незворотним розрив з розвинутими країнами. Саме тому набуває актуальності прискорення в країні темпів економічного зростання на інноваційній основі, що буде сприяти створенню базових умов для виходу з кризи. Країні потрібна стратегія реалізації внутрішніх резервів економічного росту, переходу від тактики виживання до забезпечення розвитку з врахуванням сучасних світових тенденцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив інноваційних чинників на формування конкурентної позиції країни на світовому ринку дістав висвітлення у роботах таких зарубіжних авторів як М. Портер, І. Ансофф, Й. Шумпетер, А. Анслунд, П. Брентон, Дж. Стіглиць, Я. Корнаї, Р. Лукас, Дж. Данінг, Д. Нордт, Р. Вернон, П. Самуельсон, Р. Соллоу, Р. Фатхудінов, Г. Фішер. Змістовні результати досліджень стану та перспектив розвитку інноваційної компоненти національної конкурентоспроможності України в ринкових умовах отримано А. Гальчинським, В. Гейцем, Г. Задорожним,

В. Семиноженком, А. Чухно, Л. Антоноюком, Б. Губським, Б. Кваснюком, Ю. Макогоном, В. Новицьким, А. Поручником та іншими.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. В працях вищезазначених авторів висвітлено велику роль інновацій у прискоренні соціально-економічного розвитку та підвищення конкурентоспроможності, проте не розглянуто вплив інновацій під час економічної кризи.

Формулювання завдань та цілей статті. Таким чином, метою статті є вивчення інноваційних факторів підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах внутрішньої та світової криз.

Виклад основного матеріалу. В останні роки все більшої ваги набирають звіти Всесвітнього економічного форуму, на них спираються не лише уряди, що вбачають у цьому документі інструмент для кращого розуміння переваг та вад економіки, але й інвестори, що за допомогою звіту обирають країни для вкладення капіталу. Звіти з глобальної конкурентоспроможності публікуються з 1979 року, Україна вперше ввійшла у рейтинг у 1997 році. З цього часу методика розрахунку індексу змінювалася два рази. З 2004 року у звіті розраховується глобальний індекс конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index), який був розроблений для оцінки потенціалу зростання країн у середньостроковій й довгостроковій перспективі, з огляду на рівень розвитку на цей час і враховуючи, що конкурентоспроможність – це набір установ, політик і факторів, які визначають рівень продуктивності країни [11].

Індекс розраховується за допомогою дослідження великої кількості компонентів, кожен з яких стосується окремих аспектів конкурентоспроможності. Всі компоненти згруповано у 12 складових конкурентоспроможності, які дозволяють національним економікам досягти стійкого економічного зростання й довгострокового благополуччя, а саме:

✓ складова "Державні, суспільні та приватні установи" показує розвиток інституціонального середовища держави, що формує базу для взаємодії економічних суб'єктів з метою одержання вигод;

✓ інфраструктура. Високорозвинена інфраструктура має велике значення для ефективного функціонування економіки, оскільки вона є важливим чинником, що визначає місце розташування економічної діяльності, а також види діяльності або сектори, які можуть розвиватися в економіці. Інфраструктура виступає одним з визначальних чинників, що стимулює конкуренцію та впливає на економічне зростання;